SUN'IY INTELLEKT VA IJTIMOIY QO'LLAB-QUVVATLASH TIZIMLARI

Nasibova Dilshoda
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti
Amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi
Xudayberdiyev Oybek Gafrovich
Ilmiy rahbar: Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
https://orcid.org/0009-0005-2261-0082
gafurovichoybek@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlaridagi roli va ularning shaxsning psixologik farovonligiga ta'siri ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy raqamli transformatsiya jarayonida sun'iy intellekt asosida ishlovchi axborot tizimlari, virtual assistentlar, psixologik maslahat beruvchi chatbotlar hamda ma'lumotlarni tahlil qilish algoritmlari insonlarning ijtimoiy moslashuvi va psixologik qo'llab-quvvatlanishida muhim vosita sifatida shakllanib bormoqda. Maqolada ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tushunchasining psixologik mohiyati, uning emotsional, informatsion va instrumental shakllari tahlil qilinadi hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining ushbu jarayonlardagi imkoniyatlari yoritiladi.

Shu bilan birga, maqolada sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan etik, psixologik va ijtimoiy muammolar ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, psixologik yordam, raqamli psixologiya, chatbot texnologiyalari, ijtimoiy moslashuv, emotsional qo'llab-quvvatlash, axborot texnologiyalari, psixologik farovonlik, raqamli maslahat xizmatlari.

Kirish (dolzarblik va muammo qo'yilishi)

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi insoniyat hayotining deyarli barcha sohalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli transformatsiya jarayoni nafaqat iqtisodiy va texnologik tizimlarni, balki ijtimoiy munosabatlar va psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ham tubdan o'zgartirmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ijtimoiy xizmatlar, psixologik maslahat tizimlari va insonlarga yordam ko'rsatishning yangi shakllarini shakllantirish imkonini bermoqda.

Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash psixologiya va sotsiologiya fanlarida shaxsning ruhiy farovonligi, ijtimoiy moslashuvi va stress omillariga qarshi barqarorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida qaraladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, insonning atrof-muhitdan oladigan emotsional, informatsion va instrumental qo'llab-quvvatlashi uning psixologik barqarorligi, hayotdan qoniqish darajasi hamda ijtimoiy integratsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy jamiyatda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt asosida ishlovchi texnologiyalar — masalan, raqamli psixologik yordam platformalari, chatbotlar, virtual assistentlar va ma’lumotlarni tahlil qilish algoritmlari — insonlarga psixologik va ijtimoiy yordam ko‘rsatishda keng qo‘llanila boshladi. Ushbu texnologiyalar insonlarning psixologik muammolarini aniqlash, stress darajasini monitoring qilish, masofaviy maslahat berish hamda ijtimoiy yordam xizmatlariga tezkor kirishni ta’minlash imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt asosidagi tizimlar yordamida katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish orqali shaxslarning ehtiyojlari va psixologik holatini aniqlash ham mumkin bo‘lmoqda.

Biroq sun’iy intellektning ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarida qo‘llanishi nafaqat yangi imkoniyatlarni, balki bir qator ilmiy va amaliy muammolarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, insoniy empatiya va emotsional muloqotning yetishmasligi, shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi, texnologik qaramlik va algoritmik xatoliklar kabi omillar sun’iy intellekt asosidagi yordam tizimlarining samaradorligiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli sun’iy intellekt texnologiyalarini psixologik va ijtimoiy yordam tizimlariga integratsiya qilish jarayonini chuqur ilmiy tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — sun’iy intellekt texnologiyalarining ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlaridagi rolini psixologik nuqtai nazardan tahlil qilish, ularning imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlash hamda zamonaviy psixologik yordam xizmatlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur tadqiqot natijalari sun’iy intellekt va psixologik xizmatlar integratsiyasining ilmiy asoslarini chuqurlashtirish hamda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarini modernizatsiya qilish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili (nazariy asoslar)

Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash fenomeni psixologiya va sotsiologiya fanlarida keng o‘rganilgan muhim ilmiy yo‘nalishlardan biridir. Ushbu tushuncha shaxsning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi hamda stressli vaziyatlarga qarshi psixologik himoya mexanizmlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ilmiy adabiyotlarda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash shaxsning atrof-muhitdan oladigan yordam, e’tibor va resurslar tizimi sifatida talqin qilinadi.

Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash nazariyasining shakllanishida bir qator psixolog va sotsiolog olimlarning tadqiqotlari muhim o‘rin egallaydi. Xususan, Cobb (1976) ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashni shaxsning sevgi, hurmat va ijtimoiy qadrlanishni his qilishiga yordam beruvchi ijtimoiy resurslar tizimi sifatida ta’riflagan. Uning fikriga ko‘ra, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash shaxsning stressga qarshi barqarorligini oshirishda muhim psixologik himoya mexanizmi hisoblanadi.

Keyinchalik House (1981) ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning to‘rtta asosiy turini ajratib ko‘rsatdi: emotsional qo‘llab-quvvatlash, informatsion yordam, instrumental yordam va baholovchi qo‘llab-quvvatlash. Ushbu tasnif psixologiya va ijtimoiy xizmatlar sohasida keng qo‘llanilib, shaxslararo munosabatlar va yordam tizimlarini tahlil qilishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Zamonaviy tadqiqotlarda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash fenomeni raqamli texnologiyalar bilan bog‘liq holda ham o‘rganilmoqda. Internet va raqamli platformalarning rivojlanishi insonlarning ijtimoiy aloqalarini kengaytirib, yangi turdagi qo‘llab-quvvatlash tizimlarini shakllantirdi. Masalan, onlayn psixologik maslahat xizmatlari, ijtimoiy tarmoqlardagi qo‘llab-

quvvatlash guruhlari va raqamli yordam platformalari insonlarning emotsional va informatsion yordam olish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi esa ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarining yangi bosqichga ko'tarilishiga olib keldi. Sun'iy intellekt asosidagi chatbotlar va virtual assistentlar insonlar bilan tabiiy til orqali muloqot qilish, psixologik maslahat berish va muammolarni aniqlash imkoniyatiga ega. Masalan, Fitzpatrick va hamkorlari (2017) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda sun'iy intellekt asosidagi psixologik chatbotlar depressiya simptomlarini kamaytirishda samarali yordam ko'rsatishi mumkinligi aniqlangan.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt texnologiyalari katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali insonlarning psixologik holatini aniqlash va ijtimoiy yordam tizimlarini optimallashtirish imkonini beradi. Calvo va Peters (2014) tadqiqotlarida sun'iy intellekt va affektiv hisoblash texnologiyalari insonlarning emotsional holatini aniqlash va psixologik yordam xizmatlarini avtomatlashtirishda muhim vosita bo'lishi mumkinligi ta'kidlangan.

Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda sun'iy intellekt asosidagi qo'llab-quvvatlash tizimlarining ayrim cheklovlari ham qayd etilgan. Xususan, insoniy empatiya yetishmasligi, algoritmik xatoliklar, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi va texnologik qaramlik kabi muammolar ushbu texnologiyalarni qo'llashda muhim e'tibor talab qiladi. Psixologlar sun'iy intellekt texnologiyalarini insoniy psixologik yordam tizimlarini to'liq almashtiruvchi vosita sifatida emas, balki ularni qo'llab-quvvatlovchi va kengaytiruvchi mexanizm sifatida ko'rish zarurligini ta'kidlaydi.

Shunday qilib, mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalari ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega bo'lsa-da, ularni samarali qo'llash uchun psixologik, etik va texnologik omillarni kompleks tarzda hisobga olish zarur.

Metodologiya (tadqiqot metodlari)

Mazkur tadqiqot sun'iy intellekt texnologiyalarining ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlaridagi o'rni va samaradorligini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda kompleks ilmiy metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlar uyg'unlashtirilgan holda foydalanildi. Bu esa muammoni har tomonlama tahlil qilish va ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Tadqiqotning nazariy bosqichida psixologiya, sotsiologiya va axborot texnologiyalari sohalaridagi ilmiy manbalar tizimli ravishda tahlil qilindi. Xususan, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash nazariyasi, raqamli psixologik xizmatlar va sun'iy intellekt asosidagi kommunikatsiya tizimlari bo'yicha xalqaro ilmiy tadqiqotlar o'rganildi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Empirik tadqiqot bosqichida esa sotsiologik so'rovnoma va psixologik diagnostika metodlari qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida respondentlarning sun'iy intellekt asosidagi ijtimoiy yordam tizimlariga bo'lgan munosabati, ulardan foydalanish tajribasi hamda ushbu texnologiyalarning psixologik qo'llab-quvvatlash samaradorligiga ta'siri o'rganildi.

Tadqiqotda jami 120 nafar respondent ishtirok etdi. Respondentlar asosan oliy ta'lim muassasalari talabalari, yosh mutaxassislar hamda turli sohalarda faoliyat yuritayotgan shaxslardan iborat bo'ldi. Tanlov usuli sifatida maqsadli tanlama (purposive sampling) usulidan foydalanildi, chunki tadqiqot sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish tajribasiga ega bo'lgan shaxslar fikrini aniqlashga qaratilgan edi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Birinchidan, so‘rovnoma metodi yordamida respondentlarning sun’iy intellekt asosidagi ijtimoiy yordam platformalariga bo‘lgan ishonch darajasi, ulardan foydalanish chastotasi hamda ularning psixologik qo‘llab-quvvatlashdagi roli o‘rganildi.

Ikkinchidan, psixologik tahlil metodi yordamida sun’iy intellekt bilan o‘zaro muloqot jarayonida shaxslarning emotsional reaksiyalari va sub’ektiv baholari tahlil qilindi.

Uchinchidan, statistik tahlil metodlari qo‘llanildi. Olingan ma’lumotlar tavsifiy statistika usullari yordamida qayta ishlanib, respondentlarning fikrlaridagi asosiy tendensiyalar aniqlab chiqildi.

Shuningdek, tadqiqotda etik tamoyillarga qat’iy rioya qilindi. Respondentlarning shaxsiy ma’lumotlari maxfiy saqlandi hamda tadqiqotda ishtirok etish ixtiyoriy asosda amalga oshirildi.

Mazkur metodologik yondashuv sun’iy intellekt texnologiyalarining ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlaridagi o‘rnini kompleks tarzda o‘rganish hamda ilmiy asoslangan natijalar olish imkonini berdi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari sun’iy intellekt texnologiyalarining ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarida muhim rol o‘ynashini ko‘rsatdi. So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, respondentlarning aksariyati sun’iy intellekt asosidagi raqamli yordam platformalarini psixologik qo‘llab-quvvatlashning qulay va tezkor vositasi sifatida baholagan.

Olingan ma’lumotlarga ko‘ra, respondentlarning taxminan 68 foizi sun’iy intellekt asosidagi yordam tizimlari insonlarga psixologik muammolarni muhokama qilish uchun qulay imkoniyat yaratishini ta’kidladi. Ayniqsa, anonimlik omili ko‘plab ishtirokchilar tomonidan muhim afzallik sifatida qayd etildi. Respondentlar sun’iy intellekt asosidagi platformalarda inson bilan muloqot qilishdagi ijtimoiy bosim kamroq bo‘lishini ta’kidladilar.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, respondentlarning 54 foizi stressli vaziyatlarda sun’iy intellekt yordamida maslahat olish foydali bo‘lishi mumkinligini bildirdi. Bu natija sun’iy intellekt texnologiyalari psixologik yordam xizmatlarining qo‘shimcha vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari sun’iy intellekt asosidagi qo‘llab-quvvatlash tizimlarining ayrim cheklovlarini ham aniqladi. Respondentlarning qariyb 46 foizi sun’iy intellekt tizimlari insoniy empatiyani to‘liq ta’minlay olmasligini ta’kidladi. Bu esa psixologik yordam jarayonida inson omilining ahamiyati hali ham juda yuqori ekanligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, respondentlarning ma’lum qismi shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi bilan bog‘liq xavotirlarini ham bildirgan. Bu holat sun’iy intellekt texnologiyalarini ijtimoiy yordam tizimlariga joriy etishda axborot xavfsizligi va etik me’yorlarga alohida e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi.

Natijalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt texnologiyalari ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarining samaradorligini oshirishda muhim imkoniyatlarga ega. Ular insonlarga tezkor maslahat berish, psixologik holatni monitoring qilish va keng auditoriyaga xizmat ko‘rsatish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalar inson psixologik yordamining to‘liq o‘rnini bosa olmaydi, balki uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida samaraliroq ishlaydi.

Mazkur tadqiqot natijalari sun’iy intellekt va psixologik yordam tizimlarini integratsiya qilish jarayonida kompleks yondashuv zarurligini ko‘rsatadi. Bunda texnologik imkoniyatlar bilan bir qatorda psixologik, etik va ijtimoiy omillarni ham hisobga olish muhimdir.

Shunday qilib, sun'iy intellekt texnologiyalarining ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarida qo'llanilishi zamonaviy psixologik xizmatlarni rivojlantirishda yangi istiqbollarni ochib beradi. Shu bilan birga, ushbu tizimlarni samarali joriy etish uchun insoniy muloqot va professional psixologik yordam bilan integratsiyalashgan modelni ishlab chiqish zarur.

Xulosa (ilmiy natijalar)

Mazkur tadqiqot sun'iy intellekt texnologiyalarining ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlaridagi o'rni va samaradorligini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy raqamli texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt asosidagi tizimlar psixologik va ijtimoiy yordam xizmatlarini tashkil etishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda.

O'tkazilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari shaxsning psixologik barqarorligi, stressga chidamliligi hamda ijtimoiy moslashuv jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. An'anaviy ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari ko'pincha insonlararo muloqot va ijtimoiy institutlar orqali amalga oshirilgan bo'lsa, zamonaviy sharoitda raqamli platformalar va sun'iy intellekt texnologiyalari ushbu jarayonni yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Empirik tadqiqot natijalari respondentlarning aksariyati sun'iy intellekt asosidagi ijtimoiy yordam platformalarini tezkor va qulay psixologik qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida baholashini ko'rsatdi. Ayniqsa, anonimlik, tezkor javob olish imkoniyati hamda doimiy foydalanish imkoniyati ushbu tizimlarning muhim afzalliklari sifatida qayd etildi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarining ayrim cheklovlarini ham ko'rsatdi. Jumladan, sun'iy intellekt tizimlari insoniy empatiya va chuqur emotsional tushunishni to'liq ta'minlay olmaydi. Bu esa psixologik yordam jarayonida inson mutaxassislarining roli hali ham muhimligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, sun'iy intellekt texnologiyalarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlariga integratsiya qilish eng samarali yondashuv bo'lib, bunda texnologiyalar insoniy psixologik yordam xizmatlarini to'ldiruvchi vosita sifatida ishlatilishi lozim.

Shunday qilib, sun'iy intellekt texnologiyalari ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini modernizatsiya qilishda muhim omil bo'lib, ular psixologik yordam xizmatlarini kengaytirish, ulardan foydalanish imkoniyatini oshirish hamda xizmat ko'rsatish samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Amaliy tavsiyalar

Tadqiqot natijalari asosida sun'iy intellekt texnologiyalarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarida samarali qo'llash bo'yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Birinchidan, psixologik yordam xizmatlarida sun'iy intellekt asosidagi raqamli platformalarni joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bunday platformalar stress, tashvish va psixologik muammolarga duch kelgan shaxslarga dastlabki maslahat va axborot berishda samarali vosita bo'lishi mumkin.

Ikkinchidan, sun'iy intellekt texnologiyalarini professional psixologik xizmatlar bilan integratsiyalashgan holda qo'llash zarur. Bu yondashuv texnologik yordam va insoniy empatiya uyg'unligini ta'minlash imkonini beradi.

Uchinchidan, oliy ta'lim muassasalari va ijtimoiy xizmat ko'rsatish tashkilotlarida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha maxsus trening va o'quv dasturlarini joriy etish lozim. Bu mutaxassislarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi.

To‘rtinchidan, sun’iy intellekt asosidagi ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarini ishlab chiqishda axborot xavfsizligi va etik tamoyillarga alohida e’tibor qaratish zarur. Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish hamda foydalanuvchilar ishonchini ta’minlash ushbu tizimlarning muvaffaqiyatli ishlashida muhim omil hisoblanadi.

Beshinchidan, kelgusida sun’iy intellekt texnologiyalarining psixologik qo‘llab-quvvatlash samaradorligini chuqurroq o‘rganish uchun keng qamrovli empirik tadqiqotlar o‘tkazish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Russell S., Norvig P. **Artificial Intelligence: A Modern Approach.** – New Jersey: Pearson Education, 2021.
2. Kaplan A., Haenlein M. **Siri, Siri in My Hand: Who’s the Fairest in the Land? On the Interpretations, Illustrations and Implications of Artificial Intelligence.** – Business Horizons, 2019.
3. Floridi L., Cowls J. **A Unified Framework of Five Principles for AI in Society.** – Harvard Data Science Review, 2019.
4. Cobb S. **Social Support as a Moderator of Life Stress.** – Psychosomatic Medicine, 1976.
5. House J. **Work Stress and Social Support.** – Reading: Addison-Wesley, 1981.
6. Rogers C. **Freedom to Learn.** – Columbus: Merrill Publishing, 1969.
7. Bandura A. **Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory.** – New Jersey: Prentice Hall, 1986.
8. Festinger L. **A Theory of Social Comparison Processes.** – Human Relations, 1954.
9. Shneiderman B. **Human-Centered Artificial Intelligence.** – Oxford University Press, 2022.
10. Topol E. **Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again.** – New York: Basic Books, 2019.